

TEMIDA
Decembar 2011, str. 55-66
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1104055K
Pregledni rad

Zločini mržnje i normativno regulisanje

MILICA KOVAČEVIĆ*

*R*ad je pre svega posvećen pitanjima u vezi sa normativnim regulisanjem zločina mržnje, sa posebnim osvrtom na propise Republike Srbije koji se posredno tiču ove materije. Ovu vrstu delikata odlikuju predrasude koje učinioci gaje prema oštećenima kao pripadnicima pojedinih uglavnom manjinskih grupa, usled čega se zločini mržnje mogu nazvati i zločinima zbog predrasuda. U uporednom pravu se razlikuju dva osnovna usmerenja kada je u pitanju sankcionisanje zločina mržnje: izdvajanje zločina mržnje u posebnu kategoriju, sa jedne strane, i kažnjavanje učinilaca krivičnih dela na štetu pripadnika manjinskih grupa kroz već poznate inkriminacije datog krivičnog sistema, sa druge strane. Autorka nalazi kako, bez obzira na oblike formalnog reagovanja, stvarni život upućuje na zaključak da se zločini mržnje suštinski mogu suzbiti samo propagiranjem vrednosti kao što su jednakost, poštovanje različitosti i tolerantnost, odnosno neprestanim edukovanjem javnog mnjenja o opasnosti zločina mržnje.

Ključne reči: zločini mržnje, politika suzbijanja kriminaliteta, predrasude, ravnopravnost.

U obimnoj literaturi koja se bavi problematikom zločina mržnje često ćemo pročitati da ovi zločini obuhvataju raznovrsna krivična dela koja podrazumevaju prevashodno primenjivanje nasilja prema žrtvama odabranim po kriterijumu rasne, nacionalne, etničke i verske pripadnosti, odnosno žrtvama izdvojenim na osnovu seksualnog opredeljenja. U poslednje vreme ovim se kriterijumima može dodati još i invaliditet. Nešto preciznije, definicija zločina mržnje koju je dao američki FBI glasi da su u pitanju krivična dela motivisana, u celosti ili delimično, predrasudama u vezi sa rasnom, nacionalnom i etničkom pripadnošću oštećenih, odnosno njihovim religijskim ubeđenjima, seksualnim opredeljenjima ili invalidnošću, te da se ovim krivičnim delima ugrožava

* Mr Milica Kovačević je asistentkinja na predmetu Osnovi krivičnog prava na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu, Email: milica.kovacevic@fasper.bg.ac.rs

vaju i povređuju fizička lica, odnosno oštećuju i uništavaju materijalna dobra (Shively, 2005:2).

Može se reći da, i pored određenih neujednačenosti, uglavnom postoji saglasnost po pitanju definisanja zločina mržnje, te da isto tako nema većih nedoumica ni kada je reč o pasivnim subjektima koji bivaju oštećeni ovim krivičnim delima (pripadnici rasnih, nacionalnih i verskih grupa koje su manjinskog karaktera u datoj sredini, osobe istopolnog seksualnog opredeljenja, osobe sa invaliditetom, pa sve češće i građani u starijem životnom dobu (Broyles, 2009: 50). U tom smislu se i rezultati opsežnog istraživanja „2008 Hate Crime Survey“¹, sprovedenog od strane organizacije *Human Rights First*, odnose na vršenje krivičnih dela motivisanih ksenofobijom, homofobijom, invalidnošću ili drugim statusom žrtava, te nažalost ukazuju da je u zemljama članicama Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (*Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE*) ova vrsta delikata u porastu. Međutim, po pitanju problematike suzbijanja zločina mržnje, teško da možemo govoriti o nekakvoj saglasnosti i jedinstvenim zakonodavnim i uopšte kriminalnopolitičkim tendencijama na univerzalnom nivou.

Normativno regulisanje zločina mržnje

Kada je reč o krivičnopravnim sredstvima reagovanja, nalazimo da postoje dva glavna puta kojima se može krenuti u cilju suzbijanja zločina mržnje. Jedan podrazumeva normiranje posebnih krivičnih dela koja će obuhvatati isključivo zločine mržnje. U tom slučaju se od poznatih krivičnih dela protiv života i tela (ubistvo, teške i lake telesne povrede), krivičnih dela protiv imovine (uništenje i oštećenje tuđe stvari, krađa, razbojništvo) i drugih delikata predviđenih krivičnim zakonom, kreiraju posebna krivična dela čija se specifičnost ogleda u tome što su oštećeni pripadnici pojedinih rasnih, nacionalnih i verskih grupa, osobe istopolnog seksualnog opredeljenja, eventualno osobe sa invaliditetom i slično. Tako, primera radi, u SAD u 45 saveznih država postoje različiti propisi koji neposredno inkriminišu zločine mržnje. Pri tome treba imati u vidu da različite savezne države u SAD primenjuju veoma heterogene načine borbe protiv zločina mržnje, te da se razlikuju i kategorije ošte-

¹ Videti: <http://www.humanrightsfirst.org/our-work/fighting-discrimination/2008-hate-crime-survey/>

ćenih koji su zaštićeni ovim inkriminacijama. U tom smislu većina od navedenih 45 država inkriminiše krivična dela motivisana rasnom, verskom i etničkom pripadnošću žrtve, dok jedan broj država posebno predviđa i krivična dela kojima se ugrožavaju osobe istopolnog seksualnog opredeljenja, osobe sa invaliditetom i stariji građani (Kurtz, 2008).

Kada je u pitanju regulativa nekih drugih, nama geografski bližih, država primetićemo da su u nekim od njih takođe predviđena posebna krivična dela kojima se inkriminišu radnje koje ugrožavaju prava različitih manjinskih grupa. Primera radi, u mađarskom krivičnom zakonu, član 174/b, propisano je krivično delo „nasilje protiv člana nacionalne, etničke, rasne ili religijske grupe“. Zakon propisuje da ovo krivično delo vrši onaj ko napadne osobu ili je prinudi da nešto učini ili trpi, a stoga što žrtva pripada određenoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi. Teži oblik istog krivičnog dela, za koji je predviđena kazna do 8 godina zatvora, čini lice koje, pri izvršenju osnovnog oblika krivičnog dela, primeni silu, upotrebi oružje, nanese tešku povredu žrtvi ili je muči, kao i ukoliko je došlo do udruživanja radi vršenja ovih delikata. Sa druge strane, u pojedinim zemljama, zakon predviđa da će se u slučaju kada se već postojeći oblici krivičnih dela izvrše usled motivisanosti kakvom predrasudom, to ceniti kao otežavajuća okolnost. Tako austrijski krivični zakon u članu 33. predviđa da će se rasna mržnja i ksenofobija uvek tretirati kao otežavajuća okolnost, i to bez obzira na konkretan oblik krivičnog dela o kome je reč.

Drugi mogući put suzbijanja zločina mržnje, pak, ne podrazumeva uvođenje posebnih krivičnih dela kojima bi se isključivo inkriminirali zločini mržnje. Naime, u državama koje ne izdvajaju u svojim propisima zločine mržnje na neposredan način, svi građani, pa tako i oni koji, primera radi, pripadaju nacionalnim manjinama ili su homoseksualnog opredeljenja, bivaju zaštićeni već postojećim inkriminacijama koje su deo ukupnog krivičnog zakonodavstva u konkretnoj zemlji. I zakonodavstvo Republike Srbije nalazi se u opisanoj grupi.

Mišljenja smo da je prihvatljiv stav našeg i drugih zakonodavaca koji nisu osmislili posebna krivična dela, kojima bi se manifestovali isključivo zločini inspirisani prevashodno pripadnošću žrtve kakvoj manjinskoj grupi. U tom smislu se možemo osloniti i na stavove poznatih autora koji se bave ovom problematikom, poput J. Jacobsa i K. Potter koji nalaze da je neosnovano ubeđenje kako zločini mržnje ne mogu biti adekvatno sankcionisani i mimo donošenja posebnih zakona. Pomenuti autori ukazuju da je usvajanje takvih zakona neretko inspirisano željom određenih grupa da budu posebno prepoznate i uvažene, ali i spremnošću političara da se takvoj želji udovolji iz lako

razumljivih političkih razloga (Jacobs, Potter, 2001: 65). Iako smatramo da je prepoznavanje i uvažavanje grupa građana, koje se bore za svoja prava, svakako dobrodošlo, nalazimo da se može smatrati prihvatljivim i to što u našem Krivičnom zakoniku nije predviđeno postojanje otežavajuće okolnosti koja bi se direktno ticala motivisanosti učinioca predrasudama u vezi sa ličnim karakteristikama žrtava pojedinih inkriminacija.

Šta je obrazloženje za navedeno rezonovanje? Bez svake sumnje nikako se ne sme i ne može osporiti činjenica da pripadnici određenih manjinskih grupa jesu i mogu postati žrtve izvesnih krivičnih dela samo zbog svojih ličnih odlika, odnosno zbog pripadanja određenim kolektivima. Pa ipak, mišljenja smo da ne postoji valjan razlog zbog koga bi bilo koga trebalo posebno izdvajati, prosto zato što smatramo da iz toga ne mogu da proizađu neke osobito dobre posledice. Naime, smatramo da nema valjanog razloga za isključivanje bilo kog građanina iz sistema propisa, kojim se štite osnovna prava i slobode svih nas, pa tako razlog za pozitivno diskriminisanje ne bi trebalo da bude ni pripadnost manjinskim, rasnim, nacionalnim, verskim i drugim grupama. Izvršenje krivičnog dela je društveno neprihvatljivo ko god da je oštećen njime. Na postupanje koje se suprotstavlja prohibitivnim normama treba da se reaguje bez izuzetka. Stvaranje bilo kakvih skala po kojima ugrožavanje jednog građanina vredi manje ili više od ugrožavanja drugog građanina ne može da se toleriše.

Drugačije seksualno opredeljenje, boja kože ili bilo koja druga osobenost koja nas, izrazimo se tako, izdvaja od većine, nije opravdan osnov niti za kažnjavanje, niti za privilegovanje pojedinaca. Posebno isticanje bilo kojih grupa lica išlo bi samo u prilog tvrdnji da postoji neka suštinska razlika između krivičnih dela izvršenih prema pripadnicima jedne određene grupe iako, makar pred zakonom, svi moramo biti ravnopravni. Ovakvo podvajanje ne bi moglo biti pogodno za zaštitu prava pripadnika manjinskih grupa, koji bi se time samo izdvajali u nekakvu posebnu grupu građana, samim tim dodatno distanciranu od većine. Svakako, i Ustav Republike Srbije² zabranjuje diskriminaciju po bilo kom osnovu, a osobito po osnovu: rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti, i psihičkog, ili fizičkog, invaliditeta.

Dalje, govoreći o jednakosti pred zakonom, ni jednog momenta ne treba da zaboravimo kako diskriminatorско postupanje ne podrazumeva samo

² Sl. glasnik RS, br. 98/06.

nejednako postupanje prema građanima u smislu uskraćivanja ili ograničavanja prava određenoj grupi građana, već da ono podrazumeva i svako davanje povlastica i prvenstva jednoj grupi pojedinaca u odnosu na drugu. U tom smislu Zakon o zabrani diskriminacije³ u članu 2, stav 1, tačka 1. predviđa da izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorno postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe, kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima.

Kao što smo već naglasili, u Krivičnom zakoniku⁴ nije predviđeno strožije kažnjavanje za slučaj da su oštećeni pojedinim krivičnim delima pripadnici određenih manjinskih grupa. Mehanizmi formalnog reagovanja jednako se primenjuju ko god da se nađe na udaru prestupnika. No, to i dalje ne znači da glavni izvor krivičnog prava u našoj zemlji nije predvideo posebne inkriminacije u cilju isticanja nesporno velikog značaja poštovanja prava pripadnika manjinskih grupa. Dakle, predviđena su krivična dela kojima se štiti različitost, ali to se čini na uopšten način, bez neposrednog isticanja fizičkog lica koga odlikuju pojedine karakteristike kao pasivnog subjekta krivičnog dela, u prvi plan. Tako Krivični zakonik u članu 128. predviđa krivično delo povrede ravnopravnosti, kao jedno od krivičnih dela protiv sloboda i prava čoveka i građanina. Ovo krivično delo vrši lice koje uskrati ili ograniči građaninu prava garantovana Ustavom i zakonom, ili mu, pak, daje povlastice ili pogodnosti, rukovodeći se pri tom građaninovom nacionalnom ili etničkom pripadnošću, rasom, veroispovešću, političkim ili drugim ubeđenjem, polom, jezikom, obrazovanjem, društvenim položajem, socijalnim poreklom, imovnim stanjem ili kakvim drugim ličnim svojstvom. Kao izvršilac težeg oblika istog krivičnog dela pojavljuje se službeno lice koje opisane radnje preduzima u sklopu vršenja službe.

³ Sl. glasnik RS, br. 22/09.

⁴ Sl. glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09.

U istom duhu, Krivični zakonik Republike Srbije u članu 317. predviđa i krivično delo izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, u grupi krivičnih dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti države. Navedenim se nedvosmisleno štite vrednosti kao što su tolerancija, ravnopravnost i poštovanje međusobnih različitosti, te je potpuno jasno da se, bar na normativnom nivou na koji se ovom prilikom ograničavamo, Srbija zalaže za poštovanje istih. Osnovni oblik krivičnog dela iz člana 317. čini ono lice koje izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama, koje nastanjuju Srbiju. Teži oblik dela zastupljen je u slučaju kada su mržnja i netrpeljivost izazivane ili raspirivane, prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi simbola date nacionalne, etničke ili verske grupe, te oštećenjem tuđih stvari i sknavljenjem spomenika i grobova. Najteži oblik postoji u slučaju kada je mržnja izazivana ili raspirivana, putem zloupotrebe položaja ili ovlašćenja, ili pak ukoliko su nastupili nered, nasilje ili druge teške posledice po zajednički život naroda, nacionalnih manjina i etničkih grupa Srbije, a za ovaj oblik je propisana kazna zatvora od dve do deset godina.

Zločini mržnje i realnost

Nakon razmatranja normativne strane, odnosno načina na koji se zakon obračunava sa zločinima mržnje, treba se okrenuti i stvarnosti, koja se, nažalost, vrlo često razlikuje od onoga čemu se zakonodavac nadao i za šta se zalagao.

Tako, bez obzira na to što Ustav, Krivični zakonik, Zakon o zabrani diskriminacije i brojni drugi propisi, koji se parcijalno bave problematikom zaštite ljudskih prava, najstrože zabranjuju svaki oblik diskriminacije, ona je i dalje prisutna u našim životima, pa tako ima određene veze i sa ispoljavanjem kriminaliteta u našoj sredini. I šta god proklamovali propisi mi vrlo dobro znamo da postoje specifični problemi sa kojima se susreću pripadnici manjinskih grupa, kao i da vršenje krivičnih dela na štetu ovih lica jeste vrlo često inspirisano upravo činjenicom da se po nekim svojim karakteristikama ovi građani razlikuju od, da se tako izrazimo, većine.

Tako ćemo se, primera radi, podsetiti da je u martu ove godine napadnut maloletni učenik A.O., i to u samom centru Beograda ispred škole koju pohađa. Učenik je tom prilikom fizički povređen od strane tri mladića koji su mu se obratili na pogrđan način, aludirajući na njegovu romsku nacionalnu

pripadnost. Sličan događaj je zabeležen i u maju ove godine, kada su maloletnog Roma napala tri mladića u vozilu gradskog prevoza, pri čemu je i putnik koji je pokušao da pomogne žrtvi takođe zadobio udarac u glavu. Dalje, pojedini mediji su preneli da je u martu ove godine u Beogradu, ispred noćnog kluba smeštenog u najužem centru grada, u ranim jutarnjim satima, od strane dva muškarca fizički napadnut mladić homoseksualnog opredeljenja. Štaviše, postoji mogućnost da, kada je reč o homoseksualnoj populaciji kao oštećenoj nasilničkim kriminalitetom, ima i neprijavljenih krivičnih dela, a usled straha od očekivane stigmatizacije sa kojom bi se oštećeni susreli.

Teško da ostaje bilo kakva sumnja u pogledu tvrdnje da su upravo opisana krivična dela inspirisana prevashodno činjenicom da su žrtve bile pripadnici određenih grupa. Da li stoga navedena krivična dela normativno možda ipak treba izdvojiti, te razlikovati od svakog drugog slučaja nanošenja teških ili lakih telesnih povreda, ugrožavanja sigurnosti i slično? I pored određenih argumenata koji stoje na strani normiranja posebnih krivičnih dela, smatramo da to ne treba učiniti, ali samo stoga što ne vidimo kako bi propisivanje nekih novih krivičnih dela nalik na ona iz uporednog prava doprinelo popravljanju postojeće situacije.

Naime, neretko pogrešno verujemo da beskrajno proširivanje liste postojećih inkriminacija samo po sebi može da dovede do suzbijanja kriminaliteta. Ovo je posledica preteranog uproščavanja stvari koje, nažalost, nisu ni izbliza tako jednostavne. Suštinsko razrešavanje problema kriminaliteta usmerenog ka manjinskim grupama zahteva ozbiljno razmatranje uzroka koji vode ka ovim oblicima nedozvoljenog ponašanja. Takvo razmatranje bi nas verovatno vodilo ka zaključku da se pravi problem nalazi u sistemu vrednosti kojim se mi građani rukovodimo, kao i ka neprijatnom saznanju da je postupak izgradnje i menjanja takvog sistema izuzetno složen, dugotrajan i neizvestan proces, koji se uz sve to nikada suštinski ni ne završava, već većito prelazi iz prethodne faze u narednu, prilagođavajući se aktuelnom trenutku.

Problem suzbijanja kriminaliteta usmerenog ka pripadnicima manjinskih grupa otvara i mnoga druga pitanja, pa tako i pitanja u vezi sa usmerenjem i ciljevima politike suzbijanja kriminaliteta uopšteno. Naime, po tradicionalnom stanovištu predmet politike suzbijanja kriminaliteta kao naučne discipline svodi se tek na kritičku analizu krivičnog zakonodavstva i ustrojstva sistema državnih organa koji se suprotstavljaju kriminalitetu. Sa druge strane, po savremenom stanovištu predmet kriminalne politike je daleko širi, jer obuhvata interesovanje za sve aktivnosti usmerene ka sprečavanju i suzbijanju kri-

minaliteta, uzevši u obzir čak i angažovanje nedržavnih subjekata (Milutinović, 1984: 128, 129). Evidentno je da je tradicionalno stanovište o predmetu politike suzbijanja kriminaliteta odavno prevaziđeno, jer su prošla vremena kada je politika suzbijanja kriminaliteta kao svoje jedino sredstvo koristila represiju, nadajući se da će se kažnjavanjem i zastrašujućim delovanjem propisanih sankcija ostvariti zaštita društva od najopasnijih ponašanja. Naprotiv, puko jačanje represije ukazuje na loše organizovanu državu, koja zanemaruje alternativne mehanizme socijalne kontrole i druge oblike pravne reakcije (Stojanović, 2005:11). Otuda kriminalnu politiku sve više okupiraju problemi prevencije u najširem smislu te reči, putem koje bi trebalo otkloniti dejstvo svih onih činilaca koji produkuju asocijalna ponašanja, i to primenom konkretnih ekonomskih, socijalnih, edukativnih i drugih nužnih mera (Milutinović, 1979: 34,35). Pri tome, prevencija se zasniva na uvažavanju saznanja nauka kao što su sociologija, kriminologija, psihologija i druge naučne discipline koje nastoje da spoznaju uzroke koji vode kriminalnim ponašanjima.

Sledstveno navedenom i problem suzbijanja zločina mržnje zahteva daleko složenije oblike borbe od prostog zasebnog normiranja ovih delikata bilo u Krivičnom zakoniku, bilo u kakvom drugom aktu. Tako treba težiti suštinskom sprečavanju zločina mržnje, kao rešenju daleko celishodnijem od sankcionisanja već ispoljenih nedozvoljenih ponašanja. Međutim, veoma je lako konstatovati potrebu za primenom preventivnih mera, dok je neuporedivo teže u praksi pristupiti njihovoj primeni. No, i pored toga postoje dostupni, pa i jednostavni, načini i mehanizmi da se postigne određeni pomak. Najpre treba osmisliti metode za upoznavanje javnosti sa problematikom kriminaliteta usmerenog ka manjinskim grupama. Pri tome ne mislimo na sporadično i neretko senzacionalističko izveštavanje štampe i elektronskih medija o nemilim događajima, poput onih koje smo spomenuli u ovom radu, već na odgovorno i sadržajno informisanje javnosti o kriminalitetu čije su žrtve sugrađani sa kojima delimo svakodnevicu. Ovakav pristup bi već sam po sebi mogao uticati na sve manji prag tolerancije prema ovoj vrsti krivičnih dela. U tom smislu se može, putem opšte dostupnih publikacija i organizovanjem tribina, popularisati ova tema. U domen primene preventivnih mera spada i otvoreno propagiranje vrednosti na kojima bi jedno savremeno društvo moralo da se bazira, kao što su: jednakost, ravnopravnost, poštovanje individualnosti i različitosti, sloboda misli i izražavanja i tako dalje. Svakako, u navedene aktivnosti bi trebalo uključiti i institucije obrazovnog sistema.

Sa druge strane, treba biti svestan i donekle ograničene delotvornosti edukacije i informisanja kada je u pitanju suzbijanje zločina mržnje. Nažalost, literatura ukazuje da na veći udeo zločina mržnje u ukupnom kriminalitetu utiču okolnosti kao što su ekonomska nestabilnost, politički sukobi i krize (USA Bureau of Justice Assistance, 1999:19). U društvenim prilikama koje omogućavaju da svako realizuje do maksimuma svoje potencijale i da ostvari svoje ambicije, manje je verovatno da će se jedna individua zamarati time šta drugi pojedinac čini i kakva su njegova lična opredeljenja i ubeđenja. Sve navedeno samo podvlači složenost pristupa koji bi trebalo da usvoje predstavnici vlasti, kreatori medijske slike, te jednostavno svi oni koji imaju tu privilegiju i odgovornost da svojim javnim istupanjem mogu da utiču na formiranje kolektivne svesti u jednoj zajednici.

Zaključna razmatranja

Sa normativne strane posmatrano zločini mržnje mogu biti zasebno propisani, što podrazumeva predviđanje posebnih krivičnih dela, odnosno ne moraju biti direktno izdvojeni putem zasebnih inkriminacija. U ovom drugom slučaju zakonodavac ne predviđa posebne oblike u kojima se ispoljava kriminalitet na štetu pripadnika manjinskih grupa, već sama praksa ukazuje da u izvršenju konkretnih krivičnih dela ključni elemenat predstavlja to što su oštećeni pripadnici određenih manjina.

Bez obzira na formalnopravne razlike u normiranju zločina mržnje evidentno je da su u pitanju nedozvoljena ponašanja koja ozbiljno narušavaju postulate na kojima savremeno društvo počiva. Ukoliko građani postaju žrtve samo zbog ispovedanja određene vere, boje kože ili pak seksualnog opredeljenja, to je u direktnoj suprotnosti sa vrednostima kao što su ravnopravnost, te poštovanje ljudskih prava i sloboda, odnosno u direktnoj suprotnosti sa tekovinama o kojima postoji konsenzus i koje se niko ni ne usuđuje da osporava, makar od Drugog svetskog rata pa nadalje.

Pristup za koji se zalažemo ne bazira se samo na primeni represivnih mehanizama, niti na propisivanju što većeg broja krivičnih dela kojima bi u budućnosti mogli biti pogođeni uglavnom pripadnici manjinskih grupa. Smatramo da rešenje nije u oslanjanju na zabrane već u preventivnom delovanju. Štaviše i pokušaji suzbijanja drugih oblika kriminaliteta jasno govore u prilog tvrdnji da dodavanje novih inkriminacija ne stvara očekivani efekat zastrašiva-

nja potencijalnih izvršilaca budućih krivičnih dela, već samo doprinosi konfuziji o tome šta je uopšte dozvoljeno ponašanje, te devalviranju vrednosti već postojećih inkriminacija. Situaciju u kojoj formalno postoji mnoštvo inkriminacija, a suštinski se reaguje tek u usamljenim slučajevima, treba izbeći.

Dakle, umesto pretnje primenom krivičnihopravnih mehanizama i represije, valja uticati na promenu našeg stanja svesti. To ćemo postići podsticanjem klime u kojoj se poštuju prava i slobode individue, odnosno njeno pravo na samoopredeljenje u svim sferama života koje su njena lična stvar. Smatramo da pripadnici manjinskih grupa najpotpunije mogu da uživaju svoja prava u okruženju u kome je i njima i ostalim građanima omogućeno da se posvete prevashodno unapređenju kvaliteta sopstvenog života, te da ovakav kontekst ta prava štiti mnogo bolje od onog koji počiva na zabranama i pretnjama primenom fizičke sile.

Literatura

Broyles, J. (2009) *Hate Crimes*. New York: Rosen Publishing.

Human Rights First (2008) *2008 Hate Crime Survey*, dostupno na: <http://www.humanrightsfirst.org/our-work/fighting-discrimination/2008-hate-crime-survey>, stranici pristupljeno 15.11.2011.

Jacobs, J., Potter, K. (2001) *Hate Crimes: Criminal Law & Identity Politics*. New York: Oxford University Press.

Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09.

Kurtz, L. (ed.) (2008) *The encyclopedia of peace, violence, and conflict*. San Diego: Academic Press.

Milutinović, M. (1979) *Kriminologija*. Beograd: Savremena administracija.

Milutinović, M. (1984) *Kriminalna politika*. Beograd: Savremena administracija.

Shively, M. (2005) *Study of Literature and Legislation on Hate Crime in America*. Final report submitted to the National Institute of Justice, Washington DC.

Stojanović, Z. (2005) Pravno-filozofske koncepcije u Predlogu Krivičnog zakonika Republike Srbije i Krivičnom zakoniku Republike Crne Gore. U: D. Radovanović (ur.) *Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili represivna rešenja*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 11.

USA Bureau of Justice Assistance (1999) *A Policymaker's Guide to Hate Crimes*. Washington: U.S. Department of Justice.

Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 98/06.

Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 22/09.

MILICA KOVAČEVIĆ

Hate crimes and normative regulation

This paper is primarily devoted to issues related to the normative regulation of hate crimes, with special reference to the regulations of the Republic of Serbia, which are indirectly related to this matter. This kind of crimes are characterized by prejudices that perpetrators have towards injured parties, as members of certain, mostly, minority groups, due to which many hate crimes could be also called crimes of prejudice. In comparative law there are two different basic directions when it comes to regulating hate crimes: separation of hate crimes in a separate category on the one hand, and punishment of perpetrators of criminal acts with the detriment of minority groups through the usual charges of a given criminal justice system, on the other. The author finds that, regardless of the formal response forms, real life suggests that hate crimes can be essentially suppressed only by promoting values such as equality, respect for diversity and tolerance, and by continuous education of public about the danger of hate crimes.

Keywords: hate crimes, criminal policy, prejudice, equality.